Ko e totonu ki he ngaahi livi kehekehe

'Oku 'i ai 'a e ngaahi livi kehekehe 'oku ala ma'u 'e he kakai ngaue, 'o hangÙ ko e livi kapau na'a nau lavea 'i he ngaue pe ko 'enau fakamalohisino lolotonga 'a 'enau 'i he sotia.

'E ma'u atu ha tanaki ki he fakahinohino'i 'o e totonu ki he ngaahi livi kehekehe in he www.employment.govt.nz 'o kumi'aki 'a e and search ñOther types of leave".

Ko e fakafaingofua 'a e founga ngaue

'Oku 'i ai 'a e totonu 'a e kakai ngaue kotoa pe ke nau kole pe 'e lava ke liliu 'a 'enau houa ngaue, 'aho ngaue pe ko e feitu'u 'oku nau ngaue ai. Kuo pau ke fakakaukau'i ia 'e he ngaue'anga pea 'e lava ke 'ikai ke nau tali ka 'i he ngaahi 'uhinga mahino 'aupito.

'Oku 'oatu 'a e tanaki ki he ngaahi fakahinohino 'i he www.employment.govt.nz 'o kumi'aki 'a e ñflexible workingò

Founga filifilimānako

'Oku 'ikai lava ke fai filifilimānako 'e he ngaue'anga 'a hono fakangāue'i pe fakamālØlØo'i, vahe, ako'i pe ko hono fakapale'i pe hiki hake (promoting) has tokotaha ngāue koe'uhi ko hono matakali, lanu, tupu'anga fakafonua, tangata, fefine pe ko ha kehe ange mei ai, tu'unga nofo mali pe fāmili, lakanga fakangāue, ta'umotu'a, tui fakalotu pe fakapolitikale, faingata'a'ia fakasino/ faka'atamai (disability), pe ko ha'a ne kau 'i ha ouau faka'iunioni, pe 'oku uesia kinautolu 'e he mo'ui fevākovi'aki 'i he 'enau nofo. 'Oku mai ki ai mo kinautolu 'oku nau kole pe kumi ngaue.

Ko hono kotoa kinautolu'oku nau ma'u 'a e ngaahi totonu tatau pea ke nau lava 'o ma'u 'a e vāhenga tatau mo ia 'oku ne fai 'a e ngāue tatau, mo e poto'i pe taukei ngāue tatau.

'Oku 'oatu 'a e fakaikiiki 'o e me'a ni 'i he www.employment.govt.nz pea kumi'aki 'a e ñDiscriminationò.

Ko e founga ngāue 'fixed-term'

'E lava 'e he ngāue'anga ke fakangaue'i ha kakai 'i he founga 'fixed-term' kapau

- [illegible]
- [illegible]

[illegible]

'Oku tanaki atu ki he ngaahi fakahinohino ni 'i he www.employment.govt.nz pea kumi'aki 'a e “Types of employee”.

Kakai ngāue 'casual'

Ko e lea tdokotaha ngāue casual 'oku 'ikai ma'u hano faka'uhinga lao ka ko e lea ia 'oku faka'aonga'i ka[au ko e tokotaha ngāue 'oku 'ikai lava ke ma'u ha houa ngāue papau, 'ikai ke ma'u pe lava ke toutou hokohoko lelei 'a e ngāue pea 'ikai ha mai 'e lava ke ma'u ha ngāue hokohoko atu. 'Oku 'ikai ke fiema'u ia ke fakangaue'i 'e he ngāue'anga ha tokotaha pehe pea 'oku 'ikai fiema'u ia ke fai 'e he tokotaha ko ia ha ngāue 'e lava ke 'oange ke ne fai. 'Oku toki ngāue pe 'a e tokotaha ngāue kapau 'oku na fakatou felotoi mo e ngāue'anga ke fai ha ngāue.

'E fa'a lava ke hoko eni koe'uhi 'oku 'ikai lava 'e he ngāue'anga 'o sinaki 'ilo pe 'e 'i ai ha ngāue ke fai pe ko ha fiema'u ke fai ha ngāue fakavavevave. Ko e taimi kotoa pe 'e tali 'e he tokotaha ngāue ke fai ha ngāue, pea ko hono toe kamata'anga fo'ou ia 'o e taimi ngāue.

Kapau 'oku fakangaue'i ha tokotaha ngāue 'i he founga 'casual work', kuo pau ke fakamahino 'a e founga 'i he 'ena aleapau ngāue.

Ko e ngaahi totonu 'i he ngāue'anga pea mo e ngaahi mafai 'e kei tatau pe ia ki he kakai ngāue 'casual' . ka 'e kehekehe 'a hono fakahoko 'o e ngaahi ouau ki he mālōlō fakata'u, livi puke
mo e livi putu..

'Oku ma'u atu 'a hono fakaikiiki mei he www.employment.govt.nz pea kumi'aki 'a e “Types of employee”.

Ko e ngāue faka-konituleki (contractors) pea mo tokotaha ngāue (employee)

'Oku kehekehe 'a e ngaahi totonu mo e mafai 'oku ma'u 'e he kakai ngāue (employees) pea mo kinautolu 'oku ngāue faka-konituleki (contractors) pea 'oku 'i ai 'a e ngaahi sio fakalao ke 'ilo ai 'a hona makehekehe. Ko e fakatātā ki ai, 'oku lava ange 'e he kau ngāue faka-konituleki 'o mapule'i 'a e ngāue ke nau fai mo e founga ke fai'aki. 'Oku tonu ke mahino 'aupito eni ke 'oua na'a hoko ai ha tautea.

'Oku ma'u atu 'a hono fakaikiiki mei he www.employment.govt.nz pea kumi'aki 'a e “Contractor versus employee".

Ko e 'ahi'ahi ngāue

**Ko e ngaahi ngāue'anga pe 'oku tokosi'i hifo 'i he 19 'a 'enau kau ngāue 'e ngofua ke nau fakangāue'i
'ahi'ahi ha taha ('o a'u ki he 'aho 'e 90).**

Ko e loloa 'o e ngāue 'ahi'ahi 'oku tau'ataina (voluntary). Kuo pau ke fai ha felotoi 'o hiki tohi pea ke alea'i femahino'aki lelei kimu'a pea toki kamata 'a e ngāue.

Kapau 'e fakanofo ha tokotaha ngāue kimu'a pea a'u ki he 'osi'anga 'o e 'ahi'ahi ngāue, 'e 'ikai lava ke fai ha'a ne lāunga 'o makatu'unga 'i hono fakanofo ia 'o 'ikai ha 'uhinga lelei ki ai

'E lava ke nau launga 'o makatu'unga ia 'i he ngaahi 'uhinga kehe 'o hangē ko ha founga filifilimānako, fakatanga'i pe ko ha to'onga ta'e'uhinga lelei 'e he ngāue'anga.

Ko e kau ngāue 'oku 'ahi'ahi ngāue 'oku nau ma'u 'a e kotoa 'o e ngaahi tefito'i totonu 'oku fakahoko 'i he ngāue'anga.

'Oku 'oatu 'a e fakaikiiki 'o e me'a ni 'i he www.employment.govt.nz pea kumi'aki 'a e "Sick leave".

Ko e 'lunioni

Ko e 'iunioni ko e kautaha 'oku nau poupou'i 'a e kakai ngāue 'aki 'a 'enau tu'u 'o fakafofonga'i 'a e kau ngāue. 'Oku 'i ai 'a e totonu 'a e kakai ngāue ke nau fakakaukau'i pe te nau kau pe 'ikai 'i ha 'iunioni pea mo e 'iunioni te nau fie kau ai. 'E 'ikai

ngofua ke fakamalohi'i 'e ha ngāue'anga pe ko ha taha ke kau pe ke 'oua 'e kau 'a e tokotaha ngāue 'i ha 'iunioni

Ko e ngāue'anga kuo pau ke:

- nau 'oange ki he tokotaha ngāue fo'ou ha foomu kimu'a pea 'osi 'a e fuofua 'aho 'e 10 'o 'ene kamata ngāue, ke fakahā ai pe 'oku ne fie kau 'i ha 'iunion.
- fakafoki 'a e foomu ki he 'iunioni, tukukehe kapau na'e fakahā ange 'e he tokotaha ngāue 'oku 'ikai loto ke fakahoko 'e he ngāue'anga 'a e ngaahi fakamatala fekau'aki mo ia ki he 'iunioni.
- ke nau 'oange ki ha kakai te nau fakangaue'i 'i he kaha'u 'a e ngaahi fakamatala ki he fatongia 'o e 'iunioni pea mo 'enau ngaahi ngaue 'oku fai.

Kuo pau ke totongi 'e he 'iunioni 'a e fakamole 'a e kautaha ki hono paaki e ngaahi fakamatala kapau 'oku nau fiema'u ke tufa ia ki he kau ngaue.

'Oku tukuatu 'a e 'aho 'e 30 ke fakafoki ai 'e he tokotaha ngaue 'a e foomu ki he ngāue'anga. Ko e faingamalie ia ke fai ai ha talanoa 'a e tokotaha ngaue pea mo e fakafofonga 'o e 'iunioni kimu'a pea ne toki fili pe 'e kau he 'iunioni. Kapau 'e kau 'i he 'iunioni pea 'e liliu leva 'a 'ene aleapau ngaue ki he aleapau fakakātoa (collective agreement). Kapau 'e 'ikai ke nau kau, pea 'e kei hoko atu 'a 'ene aleapau ngaue tāutaha.

Kuo pau ke faka'atā 'e he ngāue'anga 'a e kau fakafofonga 'o e 'iunioni ke fai honau fatongia lolotonga 'a e houa ngaue pea ke nau totongi 'a honau vahe 'i he founga angamaheni. Ko e fakatata ki he fatongia 'o e 'iunioni, ko 'ene fakafofonga'i 'a e kau ngaue 'i hono alea'i 'a 'enau aleapau ngaue fakakātoa.

Ko e kau ngāue 'oku nau fakafofonga'i 'a e 'iunioni kuo pau ke nau felotoi mo e ngāue'anga 'i hono fakahoko honau fatongia faka-'iunioni pe ke nau fuofua fakahā ki he ngāue'anga kimu'a.

'E lava ke 'ikai tali 'e he ngāue'anga kapau 'e tupu ai ha uesia noa'ia 'o e pisinisi pe ko e faifatongia 'a kau ngāue.

'E lava ke hu ta'epoaki 'a e kau fakafofonga 'o e 'iuioni ki he ngāue'anga, kapau 'oku kau 'a e kau ngāue 'i ha aleapau fakakātoa pe 'oku lolotonga fai ha alea ke fakahoko ha aleapau fakakātoa 'i he ngāue'anga. 'Oku lava pe ke hu 'a e kau fakafofonga ki he ngāue'anga 'i ha ngaahi 'uhinga papau, pea ke nau faka'apa'apa'i 'a e houa ngāue angamaheni pea mo muimui ki he ngaahi tu'utu'uni ki he mo'ui lelei, hao mei ha fakatu'utāmaki pea mo e tu'utu'uni ki hono malu'i 'o e ngāue'anga (security).

'Oku ma'u ha tanaki atu ki he fakamatala ni mei he www.employment.govt.nz pea kumi'aki 'a e "Unions" pea mo e "Employment Relations Amendment Act".

Mo'ui lelei mo e hao mei ha fakatu'utamaki

Ko e ngāue'anga kuo pau ke hoko ia ko ha feitu'u 'oku malu mei ha fakatu'utāmaki pea ke ako'i lelei 'a e kau ngāue, pule'i lelei kinautolu pea lelei foki mo e ngaahi me'angāue.

'Oku kau 'i honau fatongia 'a hono 'ilo mo vakai'i pea ta'ofi (pe fakasi'isi'i) ha hoko ha fakatu'utamaki pea ke fakatotolo'i ha ngaahi faingata'a'ia 'oku hoko ki he mo'ui lelei mo ha fakatu'utamaki. 'Oku fiema'u 'a e ngaahi ngaue'anga ke nau fakahā ke 'ilo 'e he va'a ngāue 'a e pule'anga ko e WorkSafe New Zealand ha fu'u fakatu'utāmaki 'oku hoko 'i he ngāue'anga.

'Oku. 'i ai foki 'a e fatongia 'o e kau ngaue ke nau tokanga ki he 'enau mo'ui pea mo 'enau hao mo malu mei ha fakatu'utamaki. Kuo pau ke nau muimui ki he tu'utu'uni fekau'aki mo e mo'ui lelei pea mo e faka'ehi'ehi mei he fakatu'utamaki kae'uma'a ha ngaahi to'onga 'e fakatupu lavea ki ha kau ngaue koe'uhi ko e anga 'o 'enau ngaue. 'E lava ke nofo 'a e kau ngāue

'o 'ikai ke nau 'alu ki he ngāue'anga kapau 'oku nau tui 'e hoko ha fakatu'utamaki kiate kinautolu mo
'enau mo'ui. Kuo pau ke fai ha femahino'aki 'a e ngāue'anga pea mo e kau ngāue fekau'aki mo ha tu'utu'uni fekau'aki mo honau malu'i mei ha fakatu'utāmaki

'Oku fakaikiiki atu eni 'i he www.worksafe.govt.nz.

Ko e fakanofo (redundancy), liliu 'o e ngaue ke fai pea mo hono fokotu'utu'u fo'ou (restructuring)

Kuo pau ke fai ha femahino'aki lelei 'a e ngāue'anga mo e kau ngāue fekau'aki mo ha ngaahi fokotu'utu'u 'e ala uesia ai 'a e ngaue 'oku fai 'e he kau ngāue. 'Oku kau heni ha ngaahi liliu ki he 'enau aleapau ngāue 'o hangē ko ha holoki 'a e houa ngāue pe ko e 'aho ngāue

Kuo pau ke fakahoko 'e he ngāue'anga ki he kau ngāue 'a e kotoa 'o e ngaahi fakamatala fekau'aki mo hono uesia kinautolu pea 'oange ha taimi fe'unga ke ma'u ai ha'a nau lau ki ai pea toki fai ha tu'utu'uni faka'osi ki ai.

Kuo pau ke vakai'i lelei 'e he ngāue'anga 'a e lau mei he kakai ngāue, fakahoko ha ngaahi liliu 'oku tonu ke fakahoko pea ke fakahā ki he kau ngāue ke nau 'ilo 'a e tu'utu'uni ko ia kia kinautolu 'oku uesia. Kuo pau ke vakai'i 'e he ngāue'anga pe 'e lava ke toe fakangāue'i pe ko hono ako'i 'a e kau ngāue lolotonga.

Ko e tohi aleapau ngaue kotoa pe kuo pau ke fakahu ai ha kupu 'oku ne
"malu'i 'a e tokotaha ngaue" ke ne poupou'i ha founga 'fakapotopoto' mo malu'i 'a e kau ngaue kapau 'e fakatau atu 'a e pisinisi pe 'e hiki atu ki ha feitu'u kehe.

'Oku 'i ai 'a e tu'utu'uni makehe ia ma'ae kau ngaue 'oku nau ngaue he kuki me'akai fakatokolahi (catering), fakama'a, tauhi'api, fo pea mo e tokoni (orderly) kapau 'e fakatau atu 'a e pisinisi pe 'e tukuatu 'a 'enau ngaue ki tu'a ke fai 'e ha taha pe kautaha kehe. 'Oku fakaikiiki eni 'i hewww.employment.govt.nz pea kumi'aki 'a e "Restructuring when a business is sold or transferred".

'Oku tanaki atu ki he he fakamatala ni 'i hewww.employment.govt.nz pea kumi'aki 'a e "Workplace change".

Ko e ngaahi faingata'a'ia 'i he tauhi va fakangāue

Ka hoko ha faingata'a'ia 'i he ngāue'anga, 'oku totonu ke fuofua feinga 'a e ngāue'anga pea mo e kau ngāue ke fai ha femahino'aki 'i he ngaahi tefito'i mo'oni mo kumi ha founga ke fai'aki ha fakalelei'i. 'Oku tonu ke nau talanoa ki ai pea ke 'i ai ha tokotaha ko e poupou 'o e tokotaha ngāue pe ko ha tokotaha mei he 'iuioni. 'E lava ke nau ma'u ha fakahinohino ki hono vete ha faingata'a'ia 'i ha a'utonu ki he www.employment.govt.nz 'o kumi'aki 'a e "Steps to resolve."

Kapau 'oku te'eki ai ke lava 'o vete, 'e lava 'e he ongo faha'i 'o faka'aonga'i 'a e founga fakalelei mo fakatonutonu 'a e va'a ngāue New Zealand Employment Service. 'Oku ma'u atu 'a e fakahinohino ki he tokoni ko'eni mo e founga ke kole'aki ha fakatonutonu (mediation) mei he uepisaiti www.employment.govt.nzpea kumi'aki 'a e search for "mediation".

Ko ha ngaahi faingata'a'ia 'oku 'ikai lava ke fakalelei'i 'ia te ia pe pe 'i he fakatonutonu, 'e lava ke 'ave ia ki he va'a ngāue Employment Relations Authority kimu'a pea 'osi ha 'aho 'e 90 mei he 'ene kamata pe ko Employment Court.

'E lava ke ma'u ha fale'i ma'ae kau ngāue pea mo e ngāue'anga 'o fekau'aki mo 'enau ngaahi totonu mo e fatongia mei he va'a ngāue Employment New Zealand.

A'utonu ki he www.employment.govt.nz

Telefoni 0800 20 90 20 ta'etotongi

Ngaahi Tautea

'Oku 'i ai 'a e tautea pa'anga 'o e kau ngāue 'oku 'ikai ke nau talangofua ki he tu'utu'uni 'a e lao ki he ngāue'anga 'E lava ke a'u ki he $50,000 tāutaha; pea ki he ngaahi kautaha, ko fe pe 'oku lahi ange 'i he $100,000 pe ko e liunga 3 'ok e lahi 'o e pa'anga na'e ma'u 'e he kautaha 'i he 'enau fai 'a e maumaulao.

'E lava ke faka'ilo pe tautea 'a e ngāue'anga koe'uhi ko e 'ikai ke nau muimui ki he tu'utu'uni fekau'aki mo e mo'ui lelei pea mo e lao ki he faka'ehi'ehi mei he fakatu'utāmaki.

'Oku lava ke tanaki atu ki he fakamatala ni 'i he www.employment.govt.nz pea kumi'aki 'a e "Employers who have breached minimum employment standards", pea a'utonu ki he www.worksafe.govt.nz pea kumi'aki 'a e "enforcement".

'Oku ke fie 'ilo ke toe lahi ange fekau'aki mo e lao ki he ngaahi ngāue'anga

Kuo fa'u 'e he potungāue Employment New Zealand (MBIE) 'a e ngaahi lesoni ta'etotongi ke lava 'o ma'u 'i he 'initaneti, 'o lava ai ke ke 'ilo ki he ngaahi fakahinohino mahu'inga taha ki he ngāue'anga 'i ha founga faingofua. 'Oku lava ke fai 'a e ngaahi lesoni takitaha 'i he miniti pe 'e 15 pea 'e lava ke fai ia 'e he ngāue'anga pe ko e kakai ngāue. Ko e ma'u'anga fakahinohno 'aonga ia ke fakapapau'i 'oku mahino ki he ngāue'anga pea mo e kau ngaue 'a 'enau ngaahi totonu pea mo honaui ngaahi mafai pea ke nau talangofua ki he lao 'a Nu'usila ki he ngāue'anga.

A'u hake ai leva ki ai 'i he www.employment.elearning.ac.nz pe ko e www.employment.govt.nz 'o kumi'aki 'a e "modules".